

PARTICULARITĂȚILE COMPORTAMENTULUI UMAN ÎN NATURĂ ȘI MEDIUL SOCIAL**HUMAN BEHAVIOR IN NATURAL AND SOCIAL ENVIROMENT**

Lidia COJOCARI, Aurelia CRIVOI*

Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă”

Universitatea de Stat din Moldova*

Human behavior is a product of evolution and social development, a special form of interaction with the environment. So normal behavior – behavior that corresponds expected. In this case, the rule – is a set of social expectations about the behavior of people in a particular field.

Keyword: behavior, level adjustment, necessity, adaptation.

Comportamentul reprezintă „conduita unui subiect luat în considerare într-un anumit mediu și într-o unitate de timp dată” [6]. Într-o altă exprimare, comportamentul prezintă o activitate observabilă a unui organism, o interacțiune cu mediul său. Comportamentul vizează interacțiunea ființelor vii cu mediul, mediată de activitatea lor chinestezică și psihică [13]. Componentele fundamentale ale comportamentului sunt reactivitatea și activitatea. Dacă reactivitatea permite adaptarea la mediu, atunci activitatea – adaptează la mediu. Cu cât nivelul de organizare a organismului este mai înalt, cu atât mai mare este importanța activității față de reactivitate. La om, nivelul înalt de activitate este reprezentat de activitatea individului, care îi permite să rezolve, soluționeze probleme complexe asociate cu transformarea nu numai de ordin material, dar și a unei lumi ideale, spiritual bogate.

Acte elementare de comportament pot fi observate și la organismele unicelulare. Cu toate că acțiunile lor vizează în principal deplasarea lor automată spre stimuli sau de la ei, în acest caz putem vorbi de reacția feedback, care dă posibilitate să se facă o alegere, de exemplu, între produsele alimentare și nealimentare. Pentru plante sunt caracteristice tropismele (fototropism, geotropism etc.). Forme comportamentale mai complexe pot fi observate la animale. În primul rând, comportamentul este mai reactiv, cu toate că, în general, este de natură adaptiv-reactivă; în al doilea rând, la animale se observă capacitatea de orientare în ceea ce privește factorii biologici neutri; în al treilea rând, alături cu forma instinctivă înnăscută a comportamentului crește rolul comportamentului individual dobândit. Treptat, acest lucru duce la faptul că animalele superioare pot extrapola acte comportamentale din experiența trecutului la noi situații din viață. Comportamentul uman dobândit poartă caracter conștient, concentrat, ceea ce îi dă posibilitatea de a planifica viitorul, aplicând pe larg limbajul fixării acestor planuri și de a le transmite generațiilor viitoare prin educație. Numai comportamentul uman ia forma unor activități, care realizează cel mai mult pe deplin activitatea reglementată de obiective stabilite în mod conștient.

Factorii cu impact comportamental. Formarea și consolidarea comportamentului se axează exclusiv pe sistemul integrator neuroendocrin. Deși este o procesualitate unitară, din rațiuni de

ordin didactic, integrarea poate fi considerată ca având o dublă finalitate: integrarea internă a sistemelor de organe, prin care organismul individual dobândește calitatea de entitate irepetabilă și integrarea externă a organismului în mediul ambiant, prin care entitatea irepetabilă dobândește calitatea de parte componentă a sistemului termodinamic organism-mediu [15]. Întrucât în dezvoltarea ontogenetică sistemul integrator suportă numeroase și importante transformări, se deduce că și actele comportamentale, bazate pe învățare, vor dobândi, în consecință, un caracter dinamic corespunzător. Tot ce influențează dezvoltarea sistemului integrator neuroendocrin se va reflecta în comportamentele individuale. Desigur, dacă un grup social se dezvoltă în circumstanțe asemănătoare, dezvoltarea sistemului integrator și, prin aceasta, dinamica actelor comportamentale ale tuturor indivizilor ce îl compun vor avea unele trăsături similare, dar nu identice.

Din perspectivă biologică, cea mai importantă etapă a dezvoltării intrauterine a noului individ se desfășoară în faza embrionară, interval de timp când se produce organogeneza – proces complex sensibil la influențe interne (organismul mamei) și externe (mediul). După această perioadă și până în momentul nașterii nu se mai formează organe noi, ci cresc și se dezvoltă cele deja formate, foetusul fiind mai puțin susceptibil față de influențele interne și externe [8]. Dacă faza embrionară se desfășoară în intervalul ianuarie-martie, temperatura mediului, lumina, alimentația și bioritmurile mamei, influențele câmpurilor și radiațiilor astrelor aflate deasupra zonei etc. vor face ca dezvoltarea embrionară să suporte anumite influențe, conferind viitorului individ (cu precădere sistemului integrator) anumite particularități ce se vor păstra toată viața. O fază embrionară desfășurată într-o altă perioadă a anului va determina alte particularități individuale. Astfel se explică existența unor trăsături comune pentru toți indivizii a căror fază embrionară s-a desfășurat pe parcursul aceluiași luni din an [1]. Remarcăm faptul că aceleași trei luni succesive oferă condiții neidentice de la un an la altul.

Aproximativ din luna a șasea de viață intrauterină, sistemul nervos al fătului este apt să recepționeze anumiți stimuli auditivi externi, este capabil să aibă anumite „trăiri”, a căror complexitate sporește în lunile următoare și se stochează în depozitul de memorie individuală și se vor reflecta asupra individului matur. În momentul nașterii, fătul suportă o stare de stres, care reprezintă o sursă de trăiri negative, traumatizante ce se cantonează ca atare în memorie, punându-și amprenta pe întreaga viață a individului. Este cunoscut, primul copil născut suportă o traumă mai accentuată decât cei ce se vor naște ulterior. Dar ordinea nașterii poate avea și alte consecințe care își pot pune amprenta pe întreaga existență a individului (aceasta depinzând de comportamentul părinților). Nașterea primului copil reprezintă un eveniment remarcabil în viața familiei. Copilul devine centrul atenției, este înconjurat de grija deosebită a tuturor, i se satisfac toate dorințele etc., încât, dacă l-am putea suspecta de raționamente mai elevate, el consideră că tot ce îl înconjoară îi aparține, că el este „stăpânul”. Situația este de natură să-i genereze trăiri pozitive. Dar, după un timp (doi, trei ani) apare al doilea copil, care va polariza grija familiei (deși nu ca în cazul primului născut), în detrimentul celui dintâi. Acesta se simte detronat, frustrat și nutrește un sentiment de ură chiar față de cel ce l-a înlăturat. Când cei doi mai cresc și intră, uneori, în relații conflictuale, părinții îi cer celui dintâi să fie mai tolerant, mai înțelegător, el fiind mai mare etc. Nașterea unui al treilea copil va estompa starea conflictuală: detronându-l pe cel de al doilea născut, cel dintâi se simte răzbunat. Toate aceste trăiri se vor regăsi, sub diverse forme, în comportamentele maturului.

Câtă vreme comportamentele sunt însușite, este firesc să se acorde importanță cuvenită climatului și nivelului cultural al mediului în care se formează un individ. Un copil care se naște și se formează într-o zonă înconjurată de munți va avea mereu dorința să știe ce se află dincolo, pe când un altul, care se naște la câmpie, nu are asemenea curiozități, lumea fiindu-i dată până la orizont.

Unii indivizi sunt simpatotoni și se trezesc dimineața înainte cu câteva minute de a suna ceasul și sunt gata de activitate, alții parasimpatotoni – mai lenevesc un timp după semnal și au nevoie de mai multă vreme pentru a intra în ritmul specific activității [4].

Sistemul endocrin, parte a sistemului integrator, conlucrează cu sistemul nervos. Sistemul endocrin operează pe baza aceluiași tip de mecanism ca și sistemul nervos: actul reflex (endocrin). Axul hipotalamo-hipofizar (cu hipofiza anterioară neurosangvină – sistem port și cu hipofiza posterioară – tractul hipotalamo-hipofizar), conexiune importantă, care îndeplinește rolul de centru neuroendocrin. În afara hormonilor produși de glandele endocrine, sistemul nervos însuși produce cibernine (neuropeptide) a căror acțiune este nu numai locală. Calitatea și cantitatea acestora (endorfine etc.), determină importante particularități în special în procesul de învățare, inclusiv comportamental [7].

Astfel, comportamentul este determinat de mai mulți factori, printre care menționăm etapa embrionară de dezvoltare a organismului uman, ordinea nașterii, spațiul cultural, spațiul geografic, sistemul nervos vegetativ, sistemul endocrin.

Comportamentul – sistem de acte complexe reglate. Comportamentul este un sistem de acte complexe, reglate la nivel biochimic, biofizic, informațional, psihologic [11].

Reglarea biochimică a comportamentului implică anumite substanțe biologice active – hormoni. De exemplu, la mamifere se cunosc peste 40 de hormoni care reglează procesele de creștere și dezvoltare a organismului, toate procesele funcționale, procesele metabolice la nivel celular. Iar interacțiunea dintre organisme este reglementată prin organele de simț și feromoni. La oameni, rolul hormonilor în reglarea proceselor funcționale ale organismului este destul de înalt, dar a telergonilor (feromoni) – nesemnificativ. Cu toate acestea, continuă să îndeplinească funcții specifice. Este bine cunoscut faptul că munca intelectuală intensă este însoțită de o transpirație sporită. Starea de frică, anxietate se asociază cu anumite modificări neurochimice la nivelul organismului. De aceea câinele după olfacție poate determina dacă omului îi este frică. Fiecare persoană are un miros specific, care poate atrage sau respinge pe alții. Acest lucru fiind folosit pe scară largă în parfumerie. Diferite arome influențează asupra subconștientului favorizând stabilirea unor contacte, acționând asupra caracterului și eficienței comunicării.

Reglarea biofizică implică diverse aspecte fizice atât exogene, cât și endogene – produse de însuși organism. Acestea includ câmpuri electrice, magnetice, electromagnetice, acustice. În ultimii ani, se discută mult despre existența câmpului bioenergetic. Asemenea câmpuri sunt utilizate de organisme în procesul de viață, cum ar fi câmpurile magnetice care joacă un rol important în orientarea păsărilor în timpul zborului, acustice – în locație la lilieci, balene etc.

Este cunoscut faptul că funcționarea celulei vii este de neconceput fără o reglare a potențialelor bioelectrice. În plus, pentru fiecare organ, există fluctuații ale potențialelor bioelectrice. De exemplu, pentru creier într-o stare de veghe calmă, în repaus, cu ochii închiși se

înregistrează ritmul α cu o frecvență în limitele 8-13 Hz și amplitudinea 50 μ V; β ritmul – apare pretutindeni în activitatea cerebrală evocată – 15-30 Hz și amplitudinea 20 μ V. Caracterul modificărilor bioelectrice este în funcție de starea de veghe și somn, acțiunea stimulilor și se aplică pe larg în practica medicală [2].

Reglarea informațională vizează un nivel special de reglare. Creierul ființelor vii este un sistem deschis, care face schimb de informații cu mediul înconjurător. Pentru schimbul informațional, creierul folosește căi biochimice, biofizice, optice, acustice și alte canale de comunicare. Însă rolul său principal este de a percepe, transmite informația altor ființe. Informațiile transmise facilitează căutarea hranei și a condițiilor favorabile de viață, protecția împotriva dușmanilor și a efectelor nocive, interrelațiile dintre părinți și urmași, formarea grupurilor etc. Prelucrarea informațiilor, evaluarea semnalelor la animale superioare este asigurată de reflexele necondiționate și condiționate.

La om, schimbul de informații este plasat la un nivel calitativ nou, sistemul doi de semnalizare deținând rolul principal. Sistemul doi de semnalizare prin intermediul limbajului oferă posibilitatea de sistematizare a informației, ceea ce a favorizat dezvoltarea gândirii.

Reglarea psihică deține rolul principal în comportamentul uman, anume acest nivel permite un schimb informațional adecvat, care oferă posibilitatea adaptării la mediul de viață, creând acest mediu. Nivelul psihic de reglare în plan evolutiv a apărut relativ mai târziu și determină comportamentul organismelor deținătoare de sistem nervos central.

Unul din semnele distinctive ale exteriorizării psihicului este capacitatea organismelor vii de a răspunde factorilor abiotici, factori care nu satisfac necesitățile nemijlocit, dar avertizează că urmează în continuare ceva important. Potrivit lui A.N. Leontiev [10], psihicul în evoluția sa trece printr-o serie de etape:

- stadiul senzorial elementar, atunci când organismul reacționează la anumiți stimuli; de exemplu, la insecte, forma principală a comportamentului adaptiv fiind instinctul;
- stadiul perceptiv, animalele (mamiferele) răspund la totalitatea condițiilor, forma principală a comportamentului adaptiv fiind deprinderile, apărută în baza reflexelor condiționate;
- etapa intelectuală (de exemplu, maimuțele mari, delfinii, elefanții și altele), în legătură apariția și funcționarea intelectului, cu capacitatea de a generaliza rezolvarea diverselor probleme în două faze (faza de pregătire și atingere a scopurilor, satisfacerea necesităților);
- stadiul conștiinței, caracteristic numai omului; acest stadiu este în legătură cu dezvoltarea gândirii, limbajului, vorbirii, capacitatea de prognoșticare, de autoreglementare; comportamentul căpătând în acest caz forma de activitate.

La baza conștiinței umane se află nu numai reflexele condiționate și necondiționate, dar și procese complexe de autoreglare după principiul inelului reflexului asociat cu capacitatea de a alege programe alternative comportamentale, voluntar acționând asupra reflexelor condiționate și chiar necondiționate (de exemplu, în antrenamente speciale – sistemul „yoga”). Prin urmare, comportamentul uman este foarte complex, care îi oferă orientarea în mediul înconjurător, precum transformarea activă, crearea acestui mediu.

Comportamentul uman mai complex poate fi descris prin coraportul dintre reactivitatea și activitatea organismului, care se estimează în calitate de factor sistemic de formare a

comportamentului. Deoarece omul dispune de o structură ierarhică organizată pe mai multe niveluri (individ biologic, individ social, personalitate), evident că și comportamentul său este determinat de activitate și reactivitate, manifestate la diferite niveluri.

Activitatea și reactivitatea se estimează ca și caracteristici comportamentale umane psihodinamice, care determină dinamica activității mentale – viteză, intensitate, focalizare etc. Reactivitatea îndeplinind rolul de acomodare, adaptare; activitatea vizează adaptarea situației și subordonarea ei individului. Activitatea și reactivitatea atestă și efortul depus de individ în soluționarea problemelor sociale, reflectându-se preponderent la nivel de personalitate.

Astfel, comportamentul uman este un produs al evoluției și dezvoltării sociale, o formă specială de interacțiune cu mediul înconjurător, spre deosebire de animale devenind din ce în ce mai importantă reglarea psihică, care poartă un caracter activ, conștient, focalizat în corelație cu gândirea, vorbirea, normele moral-etice. Toate acestea oferă omului de a fi o persoană înalt spirituală, și invers, etică și neetică, pacifică și agresivă, pentru a crea și a distruge mediul său de viață, a se adapta singur și să adapteze situația.

Comportamentul, activitatea umană este determinată de anumite necesități. Tocmai ele și stau la baza motivației și sunt foarte diverse. În acest context, mai mulți cercetători au încercat să le sistematizeze.

N.F. Reimers a evidențiat următoarele grupe și tipuri de nevoi [12]:

- după caracterul și natura apariției – naturale, sociale, intelectuale;
- după domeniul vieții – materiale și spirituale;
- după caracterul economic cantitativ – absolut, valabil și solvent (capacitatea de achitare);
- după gradul de concretizare – generale și specifice (concrete);
- după gradul de satisfacție – satisfăcute;
- după gradul de urgență – imediate, mai puțin urgente și distanțate;
- după obiecte: bunuri materiale, servicii și valori spirituale;
- după gradul de activitate – active și pasive;
- după gradul de raționalitate: raționale și iraționale;
- după gradul de realitate: viabile și irealiste;
- după gradul de perspectivă: social promițătoare și fără perspectivă.

În ceea ce privește conținutul, se estimează necesități:

- biologice: necesitatea de căldură, aer, alimente, apă, partener sexual etc.;
- ecologic-comportamentale (psihologice): nevoia de dominare și subordonare, crearea grupului propriu (familie), stil și ritm de viață etc.;
- etnice: nevoia apartenenței la un anumit grup (familie), națiune, integritate etnică etc.;
- sociale (și social-psihologice): nevoia de comunicare, posibilitatea formării de grupuri sociale;
- de muncă: nevoia de muncă, realizări, succes în activitatea profesională etc.;
- cognitive: nevoia de cunoaștere, educație;
- economice: nevoia de asigurare cu hrană, îmbrăcăminte, locuință, mijloace de muncă în conformitate cu particularitățile anatomice și fiziologice, etnice, normele de prestigiu;

- altele (estetice, constituționale, de comunicare etc.).

A. Maslow [3] susține că nevoile (trebuințele) individului depind de ceea ce el are deja. El a distribuit necesitățile umane sub forma unei piramide, la baza căreia a plasat nevoile fiziologice (apă, hrană, somn, respirație), apoi în ascensiune el a plasat nevoia de protecție și de siguranță (publică și privată), nevoia de stimă, autorealizare. Din punctul de vedere al lui A. Maslow, o persoană trebuie să își satisfacă nevoile de pe o treaptă inferioară pentru a trece la treapta superioară. Odată ce nevoile de la un anumit nivel au fost satisfăcute rezonabil, se poate trece la următorul nivel. Iar nevoia de autorealizare nu va exista până când cele patru trepte de nevoi de bază nu vor fi îndeplinite satisfăcător.

K.Alderfer este de acord cu A. Maslow, în ceea ce privește ierarhizarea necesităților individuale, însă el le-a distribuit în trei trepte:

- *existența (I)* – factori care satisfac nevoile existenței (hrană, aer, apă, salarii, condiții de muncă);
- *afinitate (II)* – are nevoie de relații sociale și interpersonale (prietenie, comunicare, dragoste);
- *dezvoltare (III)* – nevoi satisfăcute de creșterea personală (profesională, de creație etc.) a individului.

F. Herzberg vizează că există o serie de condiții exogene care satisfac individul, în cazul în care acestea există, dar nu-l motivează neapărat. Printre acestea se evidențiază salariul, condițiile de muncă, de management al calității, garanția locului de muncă, relațiile cu colegii. În absența acestor condiții, apar nemulțumiri în rândul angajaților. Aceste condiții exogene F. Herzberg le-a numit „factori igienici” (factori de nemulțumire). Pe lângă acești factori, a estimat și un sistem de condiții endogene, legate de procesul de muncă (recunoașterea, responsabilitatea, avansarea în cariera profesională, munca propriu-zisă etc.), a căror absență nu este indice sporit de de nemulțumire. Iar prezența lor în procesul de muncă oferă stimulente motivaționale puternice, numiți de F. Herzberg factori motivaționali (de satisfacție).

D. McClelland consideră că individul uman achiziționează trei necesități: de realizare, de apartenență și de putere [5].

Psihologia, sociologia, economia contemporană elucidează mai multe clasificări care încearcă să descrie pe deplin nevoile umane ce stau la baza comportamentului. Cu toate acestea, există încă multe lacune, deoarece comportamentul uman este divers, practic orice „obiect” poate stimula apariția unei nevoi. De exemplu, necesitatea să aibă aceeași mașină ca și un vecin, sau nevoia de singurătate și nevoia de intimitate spirituală, sau nevoia simultană atât a unuia, cât și a celuilalt (nevoile, precum și emoțiile, pot fi ambivalente).

Tipuri de comportament. În societatea umană, se pot identifica mai multe tipuri de comportament, printre care remarcăm comportament – submisiv, agresiv, mimetic, normal.

Comportamentul submisiv se caracterizează prin supunere fără comentarii în fața „stăpânului” și fără resentimente față de acesta și acțiunile sale. Submisivul este un purtător de zgardă, lăsându-se în mâna celui care domină. El nu mimează supunerea și nu se frământă în legătură cu statutul de dominat, ci acceptă cu detașare, uneori chiar cu plăcere, starea în care se află și pe care o consideră firească, necesară și demnă de laudă. În tipologia psihosomatică el se dovedește a fi, de regulă,

endomorfi. De obicei, asemenea indivizi provin din familii cu un nivel spiritual modest, cu mai mulți frați, între care el este primul născut, familii în care s-a cultivat credința că ierarhiile sociale sunt de origine divină. Individual, se caracterizează prin parasimpaticotonie și printr-o dinamică redusă a mobilității excitației la nivel cortical. Desigur, submisivitatea poate să nu fie manifestarea cauzelor de mai sus, ci ea poate să survină în urma unei traume psihice (posibil și fizice), sau ca rezultat al unei decepții sentimentale profunde. Din perspectivă socială, utilitatea lor este de necontestat: ei pot merge până la sacrificii majore în scopul îndeplinirii sarcinilor încredințate de stăpân și nu deranjează pe nimeni cu prezența lor, întrucât opiniile sau pretențiile nu prea emit.

Comportamentul agresiv este o formă a instabilității emoționale, determinat de o copilărie nefericită petrecută, de regulă, în familii dezbinată, cu unul sau ambii părinți dependenți de alcool, droguri etc., victime ale unor abuzuri, prezența complexului de inferioritate, lipsa afecțiunii ș.a. Formele de manifestare sunt diverse, de la agresivitatea verbală, atitudinală, impulsivitate și tendința de a domina, până la autoagresivitate. Datorită impulsivității, reacțiile lor sunt imprevizibile și ei constituie un real pericol social, mai cu seamă în comunitățile de adolescenți. Individual, agresivul este simpaticomimetic, cu mare mobilitate a stărilor de excitație, dominat de adrenalină, iar în psihosomatică se încadrează, de regulă, în tipul mezomorf, displastic.

Comportamentul mimetic poate fi întâlnit atât printre persoane mediocre, cât și deștepte. Persoanele cu astfel de comportament sunt victimele unei educații profund false (primită, mai cu seamă, prin modele prost alese). Pentru ei, viața este un joc și principiul după care se conduc este „scopul scuză mijloacele”. Mimeticii se orientează foarte bine în viață și descoperă cu ușurință ce este mai prețuit în comportamentele umane în fiecare etapă a existenței și pe fiecare treaptă socială. În fondul lor, ei nu sunt lipsiți de abilități intelectuale, au o minte sănătoasă, dar pusă în slujba atingerii scopurilor proprii prin mijloace și modalități false, menite să inducă în eroare. Această categorie de indivizi constituie cel mai mare pericol pentru societate. Din nefericire, mulți reușesc să înșele lumea, afișând cât mai la vedere un ambalaj strălucitor care îmbracă un produs fără valoare autentică. Deținătorul acestei categorii de comportament poartă un nume: impostor.

Comportamentul normal – un comportament care corespunde așteptărilor. În acest caz, norma – este un set de așteptări sociale cu privire la comportamentul oamenilor într-un anumit domeniu de activitate.

Mediul și comportamentul uman. Conceptul de „mediu natural” are o altă semnificație pentru un om decât pentru animale. Animalele, plantele există nemijlocit în natură, se supun legităților ei, sunt indispensabile, însă pentru om viața în sânul naturii – pădure, peșteră, pustiu, neavând acoperiș deasupra capului, rezerve de alimente și apă – poate fi un dezastru, chiar dacă va supraviețui, aceasta nu poate fi numită viață, ci doar o existență jalnică. Astfel, atunci când vorbim de om, prin mediu natural de existență se subînțelege un complex de condiții naturale și artificiale, create de om însuși. Numai un procent mic de oameni continuă să trăiască după legile naturii: aceștia sunt oameni, care se găsesc la nivelul societății primitive, sau întrețin legături minime cu civilizația la nivel de sprijin și schimb elementar.

Potrivit opiniei T.I. Kulapina, la alegerea unei variante comportamentale asupra individului acționează elementele mediului [9]:

✓ cultura (însușirea de către individ a conduitei morale, normelor, valorilor, valorilor spirituale, dominate în microsociumul dat);

✓ factorii stresogeni și alte surse de tensiune;

✓ condițiile fizice și sociale, necesare pentru activitatea vitală normală a individului.

Vorbind despre comportamentul uman în mediul natural, menționăm două dimensiuni interdependente care pot fi diferențiate – spațiale și temporale.

Referitor la spectrul spațial, este cunoscut că comportamentul uman capătă anumite particularități în funcție de locul unde se află sau locuiește permanent. Este cunoscut, de exemplu, că populația din regiunile sudice este mai sociabilă, comunicabilă, zgomotoasă, iar cea din regiunile nordice – mai reținuță, circumstanțială, mai puțin expansivă.

În afară de aceasta, comportamentul uman este influențat de însuși modul de viață, determinat de localitate, regiune. Comportamentul unui orașean se deosebește substanțial de cel al unui individ din mediul rural, chiar viața unui orașean din megapolis se deosebește de cea a unuia din orașele provinciale.

Comportamentul uman este influențat de însuși locul în care se află: pădure sau câmp, oraș sau sat, magazin sau școală, cafenea sau teatru. Oamenii se comportă corespunzător rolului pe care îl joacă, în funcție de situație. Într-o persoană care sădește un copac la vilă, putem recunoaște un profesor universitar, într-o vânzătoare „desprinsă” – o mamă iubitoare etc. Însăși situația, locul, anturajul, obiectele înconjurătoare determină comportamentul uman. Comportamentul uman este influențat de interiorul unei încăperi, mirosul specific, disignul etc., determinând fie iritație, disconfort, anxietate sau invers.

R.Barker combină comportamentul uman și mediul într-un sistem unificat ecomportamental. Pentru a descrie acest sistem, el introduce conceptul de „loc de comportare”, care vizează o situație obiectivă spațiotemporală, cu anumite forme inerente de comportament. De exemplu, piața centrală din oraș este un „loc comportamental” pentru oameni în timpul sărbătorilor și cu totul diferit în timpul săptămânii.

În mod similar, putem descrie dimensiunea timpului și impactul lui asupra comportamentului uman în mediul natural. Fiecare individ – este produsul timpului său, trăiește și gândește cu categoriile epocii sale, dă o notă trecutului prin prisma celor trăite la moment, acum. Există o tendință constantă, când trecutul este estimat sceptic și indulgent, iar viitorul este privit cu teamă și în același timp cu speranță. Chiar și științele moderne omul le consideră mai importante decât succesele științelor în trecut. Fiecare dintre noi nu ar vrea să trăiască în trecut, dar cu plăcere ar trăi în viitor, dacă i s-ar oferi o asemenea posibilitate. Cu toate acestea, comportamentul unei persoane pe durata de viață este supus unor circumstanțe. După ce a trăit 20, 30, 50 de ani sau mai mult, el răspunde diferit la situații similare, determinate atât prin trecerea timpului, cât și a experienței pe care persoana o capătă. Dar acest lucru depășește limitele comportamentului uman în mediul natural și se referă la problemele comportamentale în mediul social.

Omul nu trăiește numai în natură, ci și în societate, care include și alte persoane și produse culturale create de ei. De aceea comportamentul său se va deosebi semnificativ, în funcție de apartenența la o anumită națiune, unui anumit grup, unei sau altei societăți; acesta va fi diferit în

casă și la locul de muncă, la școală și pe stradă. Acest subiect este variat și divers, însă noi ne vom referi doar la aspectele cele mai generale.

Comportamentul unui individ concret este determinat de:

- apartenența unei anumite națiuni (de exemplu, britanicii – rigizi și atașați tradițiilor; germanii – punctuali și consecvenți; francezii – sociabili și amoroși etc.);
- apartenența religioasă (de exemplu, musulmanii – caracteristică senzația identității musulmane vizavi de nonmusulmani; indușii, dimpotrivă, sunt foarte toleranți; creștinii predispuși evaluării morale, analizei etice a ceea ce se întâmplă; budiștii urmează tactica distanțării etc.);
- grupul în limitele căruia derulează viața sa (mari – societate, mici – colectivul, familia etc.);
- mediul intern, vizat de două aspecte: unul determinat de starea organismului și altul – de starea individului ca persoană (de exemplu, dacă omul se simte rău – comportamentul este marcat de iritabilitate, apatie, note neadecvate etc., iar dacă este într-o formă fizică bună – ia decizii corecte, este binevoitor etc.).

Luând în considerație faptul că un număr mare de oameni locuiesc în orașe mari, prezintă interes fenomenul *crowding* – stresul, trăit subiectiv de om din cauza lipsei de spațiu. Stoklz a estimat două medii care generează *crowding*-ul: primar, în care o persoană își petrece o mare parte din timpul său, familiarizat cu mediul (de ex., auditoriul, biroul, camera de zi) și secundar, în care se întâlnesc temporar oamenii și nu au în continuare evoluție, consecințe (de ex., locuri de agrement, transport). El împarte toate interacțiunile umane cu mediul înconjurător în: neutre, care nu sunt îndreptate spre o anumită persoană; personale, orientate spre o anumită persoană. Sunt posibile diverse combinații între tipurile de mediu și tipurile de interacțiune și corespund comportamentului uman.

Menționăm, impactul mediului estetic asupra comportamentului uman, care include percepția de frumusețe în natură, artă, literatură, muzică și mediul științific, mediul sportiv, în care lupta pentru perfecțiunea corpului său este extrapolată la toate celelalte aspecte ale vieții.

Există încă un aspect foarte important – comportamentul uman în cadrul organizațiilor. S.V. Smirnov și E.P. Murashova au introdus conceptul de „comportament organizațional”. Comportamentul uman din cadrul unei organizații poate fi văzut la nivel individual, de grup și organizațional. Un interes deosebit în acest caz prezintă studiul relațiilor umane, sensibilității umane, capacității de a învăța, inițiativa și diligența.

Există diferite puncte de vedere asupra comportamentului uman în cadrul organizațiilor. De exemplu, unii autori consideră [14] că fiecare individ dispune de diferențe individuale care sunt stabile și se păstrează în diferite situații pe tot parcursul vieții, atunci și comportamentul omului vizează calitățile lui individuale, care îl face unic; în timp ce alții susțin că principalul impact asupra comportamentului uman îl are mediul, de aceea atenția principală trebuie acordată situației în care s-a dovedit a fi un om, și nu particularităților sale individuale.

Astfel, datele descrise ilustrează comportamentul uman și variațiile lui: *individual* (care se referă la o singură persoană); *colectiv* (al unui grup de persoane); *particular* (adoptat în situații speciale); *general* (manifestat în mod obișnuit); *intim* (dezvoltat în viața particulară sau familială);

public (care are loc în colectivitate); *profesional* (manifestat în relațiile de muncă); *cultural* (prin care se raportează la valorile spirituale); *moral* (înglobând valorile morale).

Concluzie. Sistemul comportamental al omului se bazează pe un ansamblu coerent de valori, stări și acțiuni, prin care sunt posibile relațiile cu mediul, cu ceilalți și chiar cu sine. Comportamentul este dependent simultan de lumea externă și de lumea internă, de influențele exogene, de condiționările datorate situației psihofizice personale. În societate, în general, în diversele grupuri cărora le aparțin, oamenii își furnizează reciproc modele de comportament, care pot fi transferate, imitate, ca rezultat al unui act de învățare socială. Comportamentul atât în mediul natural, cât și social poartă amprenta adaptativă. Adaptarea, fiind un complex de reacții adaptative ale organismului uman la condițiile în schimbare ale mediului extern și intern, are la bază unele mecanisme de adaptare determinate genotipic. Omul, spre deosebire de animale, are posibilități largi inepuizabile pentru a se adapta, care determină, în cele din urmă, supraviețuirea sa ca specie și ca persoană rezonabilă în condițiile mediului natural și mediului social.

Referințe:

1. Budeanu C., Călinescu E. *Bioritmurile și viața umană*. Cerma: S.I., 1992. 135 p.
2. Cojocari L., Crivoi A. Manifestarea activității bioelectrice a encefalului și rezervelor funcționale la studenți în timpul stresului emoțional. În: *Materialele Conferinței a IX-a științifice internaționale 10-11 martie „Bioetica, filosofia, economia și medicina practică”*. Chișinău: Ed. UMF „N. Testemițanu”, 2004, p.76-79.
3. Maslow A. H. *Motivație și personalitate*. București: Editura Trei, 2009. 567 p.
4. Melnic B., Crivoi A. *Bioritmologia contemporană*. Chișinău: USM, 2004. 54 p.
5. McClelland D.C. *The achievement Motive*. Appleton-Century Crafts, 1973. 193 p.
6. Sillamy N. *Dicționarul de psihologie*. Traducere de L. Gavrilu. București: Univers enciclopedic, 1998. 347 p.
7. Блум Ф., Лейзерсон А., Хофстедтер. *Мозг, разум и поведение*. Москва: Мир, 1988. 248 с.
8. Данилов Р.К. *Гистология. Эмбриология. Цитология: Учебник для студентов*. Москва: «Медицинское информационное агентство», 2006. 454 с.
9. Кулапина Т.И. Социально-экологические переменные в системе регуляции неадаптивного поведения. В: *Психологические механизмы регуляции социального поведения*. Отв. ред. М.И.Бобнева, Е.В.Шорохова. Москва: Наука, 1979, с. 233-237.
10. Леонтьев А.Н. *Деятельность. Сознание. Личность*. Москва: Политиздат, 1975. с.304.
11. Лисичкин В.А., Шелепин Л.А., Боев Б.В. *Закат цивилизации или движение к ноосфере. Экология с разных сторон*. Москва: ИЦ Гарант, 1997. 352 с.
12. Реймерс Н.Ф. *Экология (теории, законы, правила, принципы и гипотезы)*. Москва: Журнал «Россия Молодая», 1994. 367 с.
13. Ситаров В.А., Пустовойтов В.В. *Социальная экология*. Москва: Издательский центр «Академия», 2000. 280 с.
14. Смирнов С.В., Мурашова Е.П. *Организационное поведение*. (Управление поведением человека в организации). Москва: МГИУ, 1999. 67 с.
15. Новгородцева А.Н. *Социальная экология*. Екатеринбург: Урал ун-т, 2015. 76 с.